

Hannie van Leeuwen schenkt klare wijn

‘Wmo-raad, beperk je tot adviezen’

‘Eigen verantwoordelijkheid is een dekmantel voor ongehoorde en ongekende bezuinigingen.’ De eerste Hannie van Leeuwenlezing (een initiatief van de Koepel Wmo-raden en gehouden door Van Leeuwen zelf) werd gekenmerkt door pittige observaties en interpretaties.

Foto: Koepel Wmo-raden.

‘In uw lezing bespeur ik zorg - en misschien wel grote zorg. De signalen die een indicator vormen voor de relatie tussen overheid en burger staan voor u op zijn minst op oranje.’ Met die woorden reageerde Hans-Martin Don, voorzitter van de Koepel Wmo-raden, op de allereerste Hannie van Leeuwenlezing die Hannie van Leeuwen zelf in september hield. De lezing is een initiatief dat de Koepel Wmo-raden vanaf nu jaarlijks aan genodigden aanbiedt als een landelijk platform voor uitwisseling, bezinning en inspiratie. Het thema van deze eerste keer: Burgerparticipatie en Wmo.

Het is voor de Koepel te hopen dat de sprekers de komende jaren net zo openhartig zijn als Van Leeuwen. ‘Het is bijna onvermijdelijk dat ik op sommige lange tenen zal gaan staan, móet gaan staan,’ kondigde ze al in haar eerste zinnen aan. En inderdaad, Van Leeuwen zei waar het op stond.

Over eigen verantwoordelijkheid: ‘Een dekmantel voor ongehoorde en ongekende bezuinigingen.’

Over De Kanteling: ‘Waarom dit grote project moest worden opgetuigd, is mij een raadsel.’

Over Wmo-raden: ‘Ik mis een duidelijke inhoudelijke positiebepaling.’

Over ‘Aandacht voor iedereen’: ‘Dit programma is voor mij al

nauwelijks te volgen, laat staan voor alle cliëntenorganisaties. Spreek toch de taal van de burgers, niet van de professionals.’ WMO Magazine selecteert de opmerkelijkste passages uit de twintig pagina’s A4 die Hannie van Leeuwen schreef. Alles wat neigt naar interpretatie van haar uitspraken, komt voor rekening van de auteur van dit artikel.

Eigen verantwoordelijkheid

‘Hoe ziet de wereld er in 2020 uit?’ Die vraag trachtte Van Leeuwen in haar lezing te beantwoorden. Ze begon bij een begrip dat sinds enkele jaren onlosmakelijk met de Wmo is verbonden: eigen verantwoordelijkheid. Dat begrip heeft volgens Van Leeuwen alles van doen met de zo gewenste burgerparticipatie. ‘Eigen verantwoordelijkheid is een veelgebruikt maar ook misbruikt begrip. De term “eigen verantwoordelijkheid” is een dekmantel voor ongehoorde en ongekende bezuinigingen,’ aldus Van Leeuwen. Burgers vinden dat ze al veel verantwoordelijkheid nemen en dat juist de overheid daarin tekortschiet. Hier ligt volgens Van Leeuwen een grote kloof tussen burgers en overheid, die nog niet is overbrugd door een fundamentele discussie over de inhoud van het begrip eigen verantwoordelijkheid. Ook de gemeenten maken zich hier schuldig aan, ‘bijvoorbeeld bij het

Hans-Martin Don in reactie op de lezing van Hanne van Leeuwen: 'Ons bestel - zorg, sociale zekerheid, de jeugdzorg - is verworden tot een dashboard van knoppen waaraan gedraaid wordt totdat de kassabon het juiste bedrag aangeeft.'

al te gretig akkoord gaan met de overheveling van de functie begeleiding uit de AWBZ naar de Wmo. Ik heb niet de indruk gekregen dat bij het afsluiten van het Bestuursakkoord voldoende is nagedacht over wat deze overgang zou betekenen. Het lijkt mij ondenkbaar dat onder een nieuw kabinet dit wetsvoorstel ongewijzigd de eindstreep zal halen. Voor sommige van begeleiding afhankelijke groepen zal de overheveling naar de gemeenten een brug te ver zijn.'

Veel te laks

Volgens Hanne van Leeuwen legt de rijksoverheid sterke nadruk op de onbestuurbaarheid en onbetaalbaarheid van de door ons allen opgebouwde verzorgingsstaat, maar verzuimt aan te geven

wanneer de grenzen van de solidariteit werden bereikt en wat de inhoud zou moeten zijn van eigentijdse solidariteit. En intussen wel de maatschappelijke organisaties en de burgers aanspreken op hun zelfredzaamheid, eigen kracht en eigen verantwoordelijkheid. Van Leeuwen erkent dat het benadrukken van eigen verantwoordelijkheid leidt tot een nieuw elan van het particulier initiatief en van maatschappelijke organisaties. Maar de burgers vinden tegelijkertijd dat de overheid in veel opzichten veel te laks is en dat er een groot verschil van inzicht bestaat over het collectief te behouden vangnet. Ze erkent dat dit alles niet los kan worden gezien van politieke voorkeuren én dat de stelling 'burgers moeten meer zelf verantwoordelijk zijn en minder op overheidsvoorzieningen vertrouwen' op steeds meer

'Gemeenten en Wmo-raden moeten aangeven wat eigentijdse solidariteit is, want bescherming van kwetsbare groepen blijft een overheidstaak.'

steun kan rekenen. 'Maar toch zou het de moeite lonen om een discussie te voeren over de inhoud van het begrip eigen verantwoordelijkheid en de vraag hoe ver het vangnet van de overheid zich zou moeten uitstrekken.'

Mager resultaat

Eigen verantwoordelijkheid is volgens Van Leeuwen een term die nauw aansluit bij het VNG-project de Kanteling, dat heeft laten zien hoe je op lokaal niveau kunt werken aan het versterken van de eigen kracht en van de zelfredzaamheid van burgers. Toch plaatste ze zeer kritische kanttekeningen bij de Kanteling: 'Waarom dit grote project moest worden opgetuigd is mij een raadsel,' sprak ze onomwonden.

Volgens Van Leeuwen was uit de evaluatie 'Op weg met de Wmo' van het SCP in 2010 (over de eerste drie jaar van de Wmo) gebleken dat een grote meerderheid van de Wmo-aanvragers zichzelf voldoende redzaam vond met alle ondersteuning die ze konden krijgen. Het SCP concludeerde destijds dat de meeste gemeenten de Wmo goed uitvoeren. Van Leeuwen was het daarmee helemaal eens. 'Maar waarom was de Kanteling dan nodig?' vroeg zij zich af.

Volgens Hannie van Leeuwen heeft vraagverheldering (een belangrijk thema binnen de Kanteling) een aantal gemeenten bereikt en heeft een groot aantal burgers de omslag gemaakt van het claimen van voorzieningen naar het meedenken in oplossingen en het uitgaan van eigen kracht. 'Maar deze omslag is naar mijn mening eerder toe te schrijven aan de eurocrisis dan aan bewust kiezen voor de compensatieplicht. En met het bevorderen van de zelfredzaamheid en participatie zat het bij de Wmo-aanvragers ook wel goed, blijkens de evaluatie van het SCP. De VNG had dus eerst het verband met de uitkomsten van de evaluatie moeten aantonen om draagvlak te genereren. Ik mis de aansluiting tussen de evaluatie en de Kanteling. Naarstig heb ik gezocht naar die verbinding.' Van Leeuwen pluisde naar eigen zeggen alle VNG-nieuwsbrieven en -publicaties erop na, maar kon het antwoord niet vinden: 'In de nieuwsbrieven wordt de lof van een beperkt aantal gemeenten bij herhaling bezongen. Zo lijkt het nog wat. Maar als dit alles is dat tot nu toe is bereikt, dan moet er toch van een mager resultaat worden gesproken.' Van Leeuwen noemde als mogelijke oorzaak dat de Wmo-raden vaak niet van meet af aan bij de Kanteling betrokken werden.

Redelijk somber

De Wmo-raden. Natuurlijk besteedde Hannie van Leeuwen daar een groot deel van haar lezing aan. Hoe ziet de toekomst van de Wmo-raden eruit? Ze liet er geen gras over groeien: 'Ik ben redelijk somber over hun toekomst.' Van Leeuwen zegt anno 2012 nog steeds rond te lopen met de vraag welke verbeteringen op lokaal niveau de adviezen van de Wmo-raden hebben opgeleverd voor mensen met een beperking. 'Het gaat er toch om dat de afstand tussen met en zonder beperkingen kleiner wordt? Dit moeten we in concrete resultaten kunnen aangeven.' Ze mist een 'duidelijke inhoudelijke positiebepaling' bij de Wmo-raden. Een handige leidraad daarvoor is volgens haar nog steeds het advies 'Inhoud stuurt de beweging' uit 2006 van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO). Daarin staan drie mogelijke scenario's waarmee over de inhoud van de Wmo kan worden gedebatteerd: 'De gemeente aan het roer', 'Stuurman van je eigen leven' en 'De burger en zijn verbanden'. Voor welk scenario kiest de Wmo-raad? zo vroeg Van Leeuwen zich af. (Zie ook de kadertekst 'De RMO over de Wmo' hiernaast.)

Knelpunt

Van Leeuwen zag ook een lichtpuntje. Zo constateerde ze dat de Wmo-raden in het verleden werden gekenmerkt door een oververtegenwoordiging van ouderen en lichamelijk gehandicapten, maar dat anno 2012 bijna de helft van de Wmo-raden een mix te zien geeft van onafhankelijke burgers met grote deskundigheid en leden uit maatschappelijke organisaties of de doelgroepen. En dat is hard nodig, meent Van Leeuwen. Ze is voor een nog verdere verschuiving richting onafhankelijkheid en deskundigheid. 'In deze tijd moeten Wmo-raadsleden welhaast schapen met vijf poten zijn om tegen de samengebalde deskundigheid vanuit de gemeenten te kunnen opboksen.' Bovendien blijkt uit een inventarisatie in 2011 dat het vaak een hels karwei is om de continuïteit van de Wmo-raden te borgen.

Uit diezelfde inventarisatie bleek dat het vaak uitermate lastig is alle doelgroepen op representatieve wijze te vertegenwoordigen, wat dan weer een bron vormt voor spanningen. Dat de relatie met de achterban nog steeds een knelpunt vormt, benauwt Van Leeuwen: 'Vooral de moeite om jongeren en jeugd (20%), GGZ (16%) en allochtonen (13%) te bereiken, baart mij grote zorgen, zeker ook in het licht van de komende transitie.' Om hun toe-

'Wmo-raadsleden moeten schapen met vijf poten zijn om tegen de samengebalde deskundigheid vanuit de gemeenten te kunnen opboksen.'

Don: 'Gemeentebestuur krijgt Wmo-raad die het verdient'

Na de Hannie van Leeuwenlezing gaf Hans-Martin Don, voorzitter van de Koepel Wmo-raden, zijn reactie.

Over de kloof burger-overheid:

Don begon zijn verhaal met een anekdote die aansloot bij Hannie van Leeuwens woorden over de kloof tussen burger en overheid: 'Onlangs leidde ik een debat tussen politieke partijen over zorg en welzijn. Vanuit de politieke kant werd er veel gesproken over ons zorgsysteem, AWBZ, Wmo, eigen bijdrage, de sociale zekerheid, etcetera. Vanuit het publiek waren de vragen vooral gericht op de uitwerking van de systemen op de individuele situatie. Twee verschillende werelden met verschillende perspectieven, en soms leek het ook alsof de gesproken taal onderling verschillend was. Ik kreeg het gat tussen de politici en het publiek nauwelijks gedicht. Het verschil tussen het macro denken en de micro beleving daarvan was groot. Is dit ook niet wat er binnen onze zorg-en-welzijnswereld aan de gang is? Het grote verschil in beleving tussen politiek, de overheid en de burger?'

Over de Wmo-raad:

'Het invullen van een Wmo-raad wordt voor een gedeelte bepaald door hoe de gemeente zelf invulling geeft aan artikel 11 van de Wmo, te weten het betrekken van burgers bij de invulling en uitvoering van het Wmo-beleid. Daarbij constateer ik, met plezier maar ook soms pijnlijk, dat elk gemeentebestuur de Wmo-raad krijgt die het verdient. Menig gemeente benut het potentieel van haar burgers

en haar Wmo-raad niet of onvoldoende. Dit laat onverlet dat een individuele Wmo-raad grotendeels zelf bepaalt hoe deze functioneert en hoe deze in contact met zijn achterban staat.'

Over 'Aandacht voor iedereen':

'Het programma "Aandacht voor iedereen" probeert de krachten te bundelen met de blik op lokaal. Dit is geen eenvoudige opdracht. De saamhorigheid tussen de verschillende instellingen is er wel. Maar hoe vul je een sturende positie op lokaal niveau in? In 413 gemeenten met 413 verschillende speelvelden? Met een wankelende koers vanuit de politiek? "Wat gaan wij doen, wel of niet de zorg decentraliseren?" En zo ja, zijn de financiën leidend of hebben we nog ergens iets van een visie? Ik ben wat cynisch aan het worden. Ons bestel - zorg, sociale zekerheid, jeugdzorg - is verworden tot een dashboard van knoppen waaraan gedraaid wordt totdat de kassabon het juiste bedrag aangeeft.'

Over 2020:

'In 2020 zijn Wmo-raden opgegaan in actief adviserende bewegingen op het gebied van het sociale domein. De lokale politiek kent zijn plek. Burgers, al of niet met een beperking, doen echt mee. De overheid betreft burgers bij zijn beleid. De gemeenten hebben een vragende houding. De burgers zijn georganiseerd en de individuele burger doet actief mee. En de "Wmo-raden" vervullen een brugfunctie tussen de lokale politiek en de burgers in het gehele sociale maatschappelijke domein.'

nog regelmatig klachten te ontvangen dat de gemeentelijke informatie - ook over de Wmo - niet toegankelijk is voor laaggeletterden, allochtonen of mensen met een verstandelijke beperking. Dat geldt volgens haar zelfs voor 'Aandacht voor iedereen', het programma dat leden van Wmo-raden en lokale belangenbehartigers ondersteunt bij de transitie AWBZ-Wmo: "Aandacht voor iedereen" is voor mij al nauwelijks te volgen, laat staan voor alle cliëntenorganisaties. Spreek toch de taal van de burgers, niet van de professionals.'

Kwetsbare groepen

Willen Wmo-raden en 'Aandacht voor iedereen' kunnen slagen, dan moeten ze aansluiten bij wat onder deze burgers leeft, niet

bij wat alleen leeft bij regionale en lokale belangenbehartigers en landelijke beleidsmakers. Gemeenten en Wmo-raden moeten tegelijkertijd oppassen dat zij de greep op de kwetsbare burgers niet verliezen, ook al zijn ze er voor alle burgers. 'Gemeenten en Wmo-raden moeten aangeven wat eigentijdse solidariteit is, want bescherming van de kwetsbare groepen blijft te allen tijde een overheidstaak, waarvoor wij als burgers in gezamenlijkheid naar draagkracht de lasten zullen dragen. Alleen als gemeenten en Wmo-raden dit als hun opdracht zien, hebben zij ook in 2020 nog toekomst.' ▲

Wilt u reageren op de lezing van Hannie van Leeuwen en/of de reactie van Hans-Martin Don? Mail naar wmomagazine@y-publicaties.nl